

**SECTION 1
THEORY AND HISTORY OF THE LAW AND THE STATE;
HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES**

**СЕКЦІЯ 1
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

УДК 342.61

ГЛАВА ДЕРЖАВИ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ

*Сухонос Володимир Вікторович,
д-р юрид. наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права, теорії та історії
держави і права ННІ права,
Сумський державний університет*

Як відомо, в правовій науці категорія «глави держави» розкривається через два поняття : «інститут глави держави» та «статус глави держави», які співвідносяться між собою як форма (інститут) та зміст (статус), тобто, інститут глави держави розкривається через його статус.

При цьому, конституційно-правовий інститут глави держави дуже тісно пов'язаний із адміністративно-правовим інститутом глави держави. Конституційне право включає правові норми, що закріплюють принципи організації усїєї системи органів державної влади, а також конституційні аспекти формування та функціонування глави держави. Норми ж адміністративного права, засновуючись на конституційно-правових принципах, деталізують їх відносно численної системи органів виконавчої влади, регулюють діяльність цих органів з приводу реалізації виконавчо-розпорядчих функцій. За логікою системи юриспруденції та права адміністративно-правовий інститут глави держави, виходячи з предмету адміністративного права, повинен бути пов'язаним із статусом глави держави саме у сфері виконавчої гілки влади.

Ключові слова : глава держави, інститут глави держави, адміністративно-правовий інститут глави держави, виконавча влада, функції виконавчої влади.

Sukhonos V. V. (Jr). Head of State as an Administrative and Legal Institute. The category of "head of state" is revealed through two concepts: "the institute of the head of state" and "the status of head of state". They relate to each other as a form (institute) and content (status), that is, the institute of the head of state is revealed through his status.

The constitutional and legal institute of the head of state connected with the administrative-legal institute of the head of state. Constitutional law includes legal norms that establish the principles of organization of the whole system of state authorities, as well as constitutional aspects of the formation and functioning of the head of state. The norms of the administrative law, based on the constitutional and legal principles, detail their relatively of system of bodies of executive power, regulate the activities of these bodies on the implementation of executive and regulatory functions. The administrative-legal institute of the head of state, based on the subject of administrative law, should be related to the status of the head of state precisely in the sphere of executive branch of government.

Keywords : head of state, institute of the head of state, administrative-legal institute of the head of state, executive power, functions of executive power.

Постановка проблеми. Одним з головних напрямів становлення та розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави є визначення ролі і місця глави держави у механізмі здійснення державної влади. Інститут глави держави в Україні має бути не лише гарантом конституційних засад і державного ладу, а й стати інтеграційним інститутом у системі органів державної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сформований у відповідності до Конституції України та чинного законодавства, інститут глави держави не лише став відображенням суспільних відносин, що склалися в 1992-96 рр., а й врахував міжнародний досвід функціонування подібних інститутів державної влади. Різні точки зору, що існують у науковій літературі та політичному житті навколо інституту глави держави, свідчать про певну дискусійність. Серед українських науковців помітні різні підходи до характеристики цього інституту і, насамперед, його місця у конституційно визначеному механізмі здійснення державної влади. різні аспекти інституту глави держави та створюваних ним консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені С. Валанзуала, В. Кайнов, Ю. Коломієць, Р. Нойштадт, С. Паречина, С. Серьогіна, О. Скрипнюк, С. Холмс, І. Хутинаєв та ін.

Не применшуючи доробку вищезгаданих учених, слід мати на увазі, що абсолютна більшість з них розглядає інститут глави держави виключно як конституційно-правовий, тоді як вплив на нього інших галузей права висвітлюється недостатньо.

Цілі і завдання. Саме тому, мета нашого дослідження буде полягати у дослідженні глави держави як адміністративно-правового інституту.

Для реалізації цієї мети слід вирішити **наступні взаємопов'язані дослідницькі завдання**: по-перше, загалом охарактеризувати міжгалузевий інститут глави держави; по-друге, дослідити прерогативи глави держави у сфері виконавчої влади.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, в науці конституційного права категорія «глави держави» розкривається через два поняття: «інститут глави держави» та «статус глави держави», як співвідносяться між собою як форма (інститут) та зміст (статус), тобто інститут глави держави розкривається через його статус [1, с. 211].

Інститут глави держави можна розглядати як інститут держави і як інститут права (правовий інститут).

Під інститутом держави розуміється відносно відокремлена частина державної структури, що має певну автономію.

На нашу думку, інститут глави держави є саме інститутом держави, інститутом державності, а тому здебільшого розглядається як конституційно-правовий.

Проте, конституційно-правовий інститут глави держави дуже тісно пов'язаний із адміністративно-правовим інститутом глави держави. Однак цей зв'язок не заважає розгалузити їх за предметом правового регулювання. Конституційне право включає правові норми, що закріплюють принципи організації усєї системи органів державної влади, а також конституційні аспекти формування та функціонування глави держави. Норми ж адміністративного права, засновуючись на принципах конституційно-правових владовідносин, деталізують їх відносно численної системи органів виконавчої влади, регулюють діяльність цих органів з приводу реалізації виконавче-розпорядчих функцій. За логікою системи юриспруденції та права адміністративно-правовий інститут глави держави, виходячи з предмету адміністративного права, повинен бути пов'язаним із статусом глави держави саме у сфері виконавчої гілки влади.

Зокрема, в Росії п. л) ст. 83 конституції передбачає конституційне право президента призначати та звільняти вище командування збройних сил Російської Федерації [2, с. 233]. Зазначене повноваження є частиною конституційно-правових, а, отже, має відношення до конституційно-правового інституту глави держави. Проте, існує низка повноважень президента, що не закріплюються в Основному законі держави. Так, наприклад, право глави російської держави затверджувати федеральні державні програми озброєння та розвитку оборонного промислового комплексу передбачається не конституцією РФ, а п. 8 ст. 4 Федерального закону РФ «Про оборону» [3, с. 254]. Тут вказане право є не стільки конституційним, скільки адміністративним, а тому є таким, що належить до адміністративно-правового інституту глави російської держави.

Іншим прикладом може служити Мексика, де ст. 89 Політичної конституції передбачає низку повноважень президента. Так, зокрема п. 1 вказаної статті передбачає, що президент повинен обнародувати та проводити у життя закони, що прийняті Федеральним Конгресом, забезпечуючи у сфері державного управління їх точне дотримання [4, с. 89]. Вказане повноваження, за нашою класифікацією, має відношення до конституційно-правового інституту. Водночас ч. 1 ст. 21 Органічного закону «Про федеральну публічну адміністрацію» передбачає право президента засновувати міжміністерські комісії для

ведення справ, в яких повинні брати участь різні міністерства та адміністративні департаменти [4, с. 222]. На нашу думку, вказане право належить до адміністративно-правового інституту глави держави.

Багато у чому, сфера адміністративного права регулює питання організації й діяльності виконавчої влади.

Основоположники теорії поділу влади Дж. Лок та Ш. Л. Монтеск'є мали свою точку зору щодо цієї гілки. Так, Дж. Лок визначав виконавчу владу як таку, що наглядає «за виконанням створених і чинних законів» [5, с. 207] та «охоплює виконання внутрішніх законів суспільства, тобто всього того, що є його частинами» [5, с. 208]. На відміну від Лока, Монтеск'є визначав виконавчу владу як таку, що «оголошує війну чи укладає мир, надсилає чи приймає послів, забезпечує безпеку, попереджає нашествия» [6, с. 290]. Фактично це означало, що Монтеск'є наголошував на зовнішньополітичному характері виконавчої влади. І недаремно філософ наполягав на передачі виконавчої влади монарху, адже «цей бік правління, що майже завжди потребує швидких дій, краще виконується одним, аніж багатьма» [6, с. 295].

Сучасну ж філософську думку щодо характеру та функцій виконавчої влади найбільш чітко висловив відомий російський філософ-дисидент О. Зинов'єв: «Функції виконавчої влади – керівництво повсякденною діяльністю держави» [7, с. 317].

Говорячи ж про функції виконавчої влади, ми можемо погодитись із думкою доктора юридичних наук К. Бельського, який розділив усі функції виконавчої влади на два рівні: основні функції та інструментальні функції. При цьому, до основних функцій він відніс: функцію охорони громадського порядку та забезпечення національної (державної) безпеки; регулятивно-управлінську функцію; функцію забезпечення прав і свобод громадян. До допоміжних же функцій, що носять інструментальний характер К. Бельський відносить правотворчість, застосування права та юрисдикцію.

При цьому, на думку К. Бельського, громадський порядок передбачає громадську безпеку [8, с. 15]. Саме у цій сфері глава держави може відіграти істотну роль. Перш за все, це пов'язано із правом глави держави запроваджувати надзвичайний стан. Так, згідно ст. 76 Конституції Республіки Корея від 17 липня 1948 року, Президент може запроваджувати надзвичайний стан під час внутрішнього безладдя [9, с. 997]. Ця причина запровадження надзвичайного стану передбачається й Конституцією Ємену від 29 вересня 1994 року (ст. 121) [10, с. 303]. У

Конституції ж Мадагаскару від 19 липня 1992 року (ст. 59), Президент Республіки може запроваджувати надзвичайний стан для забезпечення громадського порядку [11]. Крім того, правом запровадження надзвичайного стану володіють президенти таких держав як Камерун (ч. 1 ст. 9 Конституції) [12] та Словаччина (п. п ст. 102 Конституції) [13, с. 138].

Другий бік означеної функції, з точки зору К. Бельського, є національна (державна) безпека, яку він визначив як «стан захищеності інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз» [8, с. 17]. Перш за все, до неї слід включати державну та оборонну безпеку, а також інші її види: економічну, інформаційну, медичну, екологічну тощо. Цей бік діяльності забезпечується діяльністю збройних сил, органами безпеки та іншими структурами. Проте найбільш істотну роль тут може відіграти саме глава держави.

Досить цікавою є ситуація в Народній Республіці Бангладеш. Згідно ч. 1 ст. 62 Конституції, Парламент, згідно закону повинен організувати роботу й оплату сил оборони Бангладеш та їх резервів, а також врегулювати питання дисципліни та інші проблеми, що постають перед збройними силами. Проте, згідно ч. 2 означеної статті, якщо Парламент, згідно закону, не вирішує цих питань, Президент може їх вирішити своїм наказом [14, с. 74].

Іншою важливішою функцією виконавчої влади президента є регулятивно-управлінська, що являє собою діяльність глави держави «...з керівництва економікою, фінансами, культурою, освітою, охороною здоров'я, обороною, внутрішніми та зовнішніми справами держави» [8, с. 17]. За виключенням охорони здоров'я усіма цими сферами може, так чи інакше, керувати президент.

Так, аналізуючи вплив глави держави на фінансову систему країни, слід наголосити на тому, що такий вплив може бути прямим та опосередкованим. Прямий вплив, зокрема, монархів, передбачає їх безпосереднє втручання у фінансову систему країни. Таке втручання здійснюється шляхом відповідної кадрової, бюджетної та емісійної політики. Якщо ми проаналізуємо історичний досвід абсолютних та дуалістичних монархій, то з'ясуємо, що кожен монарх намагався контролювати фінансову сферу. Так, з 1959 до 1986 року султан Брунею сам займав посаду міністра фінансів [15]. Проте такий підхід не є характерним для інших монархів. Здебільшого вони впливають на фінансову систему шляхом емісії грошей, формування бюджету та відповідними призначеннями.

Так, п. к ст. 33 Конституції Королівства Бахрейн у проголошує, що грошова емісія

здійснюється від імені Короля відповідно до закону [10, с. 32]. Аналогічна норма існує і в Кувейті, де емісія здійснюється відповідно до закону від імені Еміра (ст. 77 Конституції) [10, с. 366]. Крім того, Емір Кувейту, в надзвичайній ситуації, може здійснювати інші повноваження, пов'язані з фінансами. Так, після закінчення іракської окупації Кувейту, емір Джабір III наказав списати усі борги громадян та виплатити зарплатню за 7 місяців вимушеного безробіття. Було також сплачено борг 11 комерційним банкам у розмірі 20 млрд. доларів, що виник у результаті війни [16, с. 179].

Вплив же на фінансову систему шляхом бюджетної діяльності можуть здійснювати Султан Оману, Король Саудівської Аравії та Папа Римський. Так, відповідно до ст. 57 Основного Закону Султанату Оман, затвердженого відповідним декретом султана Кабуса ібн Сеїда № 101/96 від 6 листопада 1996 р. питання щодо збору податків, прибутків, Державного бюджету, контролю над державними фінансами, валюти та банківської справи регулюються законом [10, с. 476–477]. Відповідно ж до ст. 42 видає та затверджує закони султан Оману [10, с. 473]. Виходячи з цього, можна вважати монарха главою фінансової влади.

В Саудівській Аравії контроль над фінансовими справами став покладатися на Короля ще з часів існування попередника цієї держави – Королівства Хіджаз. Як відомо, 29 серпня 1926 р. Король Абд аль-Азиз ібн Абд ар-Разман аль-Фейсал аль Сауд видав першу конституцію цієї країни – Основний Закон Королівства Хіджаз. Відповідно до ст. 5 Основного Закону все управління Хіджазським королівством знаходиться в руках короля. До справ же Хіджазу, згідно п. 4 ст. 9 належали й фінансові справи. 29 січня 1927 р. Королівство Хіджаз та Султанат Неджд об'єдналися в єдину державу, яка 18 вересня 1932 р. отримала назву Арабського Саудівського Королівства. Однак Основний Закон від 29 серпня 1926 р. діяв лише на території, яка раніше була Королівством Хіджаз. Саме тому у березні 1992 р. Король Фахд прийняв Основний нізам про владу, який мав конституційний характер і діяв на усій території Саудівської Аравії [1, с. 88]. Відповідно до ст. 73 Основного нізаму будь-яка дія, спрямована на виплату певної грошової суми з бюджету країни, повинна здійснюватися відповідно до положень бюджету. Якщо ж цього не можна зробити, то така виплата здійснюється шляхом відповідного королівського декрету [2, с. 315]. Більше того, сам бюджет, згідно ст. 76 Основного нізаму затверджується Королем [2, с. 316]. Аналогічне право має й Папа Римський: саме він, згідно ст. 12 Основного Закону Ватикану

від 22 лютого 2001 р., затверджує як чорновий, так і остаточний варіант державного бюджету [17].

В Монако ж, згідно зі ст. 39 Конституції Князівства Монако від 17 грудня 1962 р. бюджет голосується та промульгується у формі закону [18, с. 594]. Закон же, згідно ч. I ст. 66 Конституції, «виражає узгоджену волю Князя та Національної Ради» [18, с. 598] фактично це означає, що Князь, разом із Національною Радою бере участь у законодавчому затвердженні державного бюджету.

У Великому Герцогстві Люксембург ст. 99 Конституції закріплює заборону встановлення податків інакше як за законом [18, с. 415]. Водночас затверджувати та обнародувати закони має право лише Великий герцог (ст. 34 Конституції) [18, с. 406].

В Королівстві Тонга Король, за порадою Кабінету міністрів, видає укази, що мають відношення до випуску грошей та контролю над цим (ст. 45 Акту Конституції Тонга) [19]. Досить цікавим є й становище в Катарі, де Емір, згідно ст. 17 Конституції, має право надавати фінансову винагороду на основі свого щорічного рішення [10, с. 325].

Щодо парламентарних монархій, то ці країни мають певну специфіку відносно впливу монархів на фінансову систему. Так, у Бельгії Король, відповідно до ст. 112 Конституції має право чеканити монету [20, с. 360]. Крім того, в силу того, що, згідно ст. 109 Конституції, саме монарх має право затверджувати та промульгувати закони, він може здійснювати вплив на фінансову систему [20, с. 359], адже згідно § 1 ст. 170, жоден податок на користь держави не може встановлюватись інакше як за законом [20, с. 374].

Право на емісію грошей також має Король Данії (ст. 26 Конституції) [20, с. 764]. Щодо Короля Іспанії, то він може впливати на фінансову систему шляхом своєї законотворчої діяльності (п. а ст. 62 Конституції дозволяє Королю підписувати та оголошувати закони) [21, с. 213], результатом якої є закони, що встановлюють податки (ч. 1 ст. 133 Конституції) [21, с. 226]. Бере участь у формуванні бюджету і Король Нідерландів, адже, згідно ч. 2 ст. 105 Конституції, саме він подає до Генеральних Штатів законопроект, що містить бюджетні показники [18, с. 630].

В азіатських монархіях глави держави також здійснюють істотний вплив на фінансову систему. Так, ч. 2 статті 37 Конституції Йорданії від 8 січня 1952 р. надає Королю право чеканити монету [10, с. 161]. В Таїланді ж Король, згідно ч. II ст. 186 Конституції, має право видавати Надзвичайні декрети, які згодом подаються до парламенту задля затвердження. Означені Декрети мають силу

закону і можуть містити норми, які регулюють питання оподаткування, мита та валюти [9, с. 858].

В Великобританії монарх має право, згідно ст. 1 Акту про парламент 1911 р., затверджувати фінансовий білль без попередньої згоди Палати лордів [2, с. 22]. Крім того, саме королева (король) має право призначати прем'єр-міністра, який традиційно є Першим Лордом Казначейства.

Своя специфіка є і в «британських домініонах», де, як вже зазначалося, існує подвійний глава держави: номінальний (британський монарх) і реальний (генерал-губернатор, який є представником монарха). Зокрема Конституцією Австралії (ст. 83) [2, с. 655] генерал-губернатору надається право робити певні витрати на утримання будь-якого відомства Австралійської Співдружності. Аналогічна норма існує і в Незалежній Державі Папуа – Новій Гвінеї (стаття 210 Конституції) [22].

Певні кадрові повноваження щодо призначення міністра фінансів та фінансових секретарів мають генерал-губернатори Співдружності Багамських Островів (ч. 2 ст. 77 та ст. 109 Конституції) [23], Белізу (ст. 107) [24], Сент-Лусії (ст. 62) [25], Ямайки (ст. 126) [26] та ін.

Контролюють фінансові заходи і генерал-губернатори Канади (ст. 54 Конституційного Акту 1867 р.) [2, с. 365], Федерації Сент-Кітс і Невіс (ст. 43 Конституції) [27] та Сент-Вінсент і Гренадини (ст. 44 Конституції) [28]. Загалом це відбувається шляхом встановлення конституційної необхідності попередньої згоди на фінансові заходи генерал-губернаторів.

Таким чином, в умовах монархії існує декілька варіантів впливу монарха на фінансову систему. По-перше, на монарха покладається право організації грошової емісії (Бахрейн, Бельгія, Данія, Йорданія, Кувейт і Тонга). По-друге, монарх має право як видавати власні акти (Ватикан, Саудівська Аравія і Таїланд), так і затверджувати закони (Бельгія, Іспанія, Люксембург, Монако і Оман), що регулюють питання фінансової сфери (насамперед, бюджету). По-третє, монарх має право призначати голову фінансового відомства (Бруней, Великобританія, Співдружність Багамських Островів, Беліз, Сент-Лусія і Ямайка). По-четверте, монарх (або його представник) має виключне право ініціативи стосовно фінансових заходів (Канада, Нідерланди, Сент-Вінсент і Гренадини та Федерація Сент-Кітс і Невіс).

Дещо іншою є ситуація в умовах республіки. Так, у більшості республік грошова емісія мало залежить від глави держави, покладаючись або на уряд, або на спеціалізовані банківські установи (РФ, Україна), або взагалі на позадержавні структури (ФРС в США). Набагато більше

здійснюється опосередкований вплив глави держави на фінансову сферу. Так, в Україні Президент, згідно ст. 106 Конституції, призначає половину складу Ради Національного Банку України (п. 12), який організує процес грошової емісії, а також підписує закони, прийняті Верховною Радою України (п. 29), у тому числі – Закон про Державний бюджет України. Крім того, відповідно до п. 28 означеної статті Конституції України, Президент створює в межах коштів, передбачених в Державному бюджеті України, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби [29].

В США, де конституція чітко не визначає повноважень президента, але надає йому військові, дипломатичні, нормотворчі та виконавчі повноваження, при цьому збільшуючи владу президента протягом усієї історії цієї країни, глава держави може також реалізовувати окремі повноваження у фінансовій сфері. Як приклад, можна згадати той факт, що свого часу Ф. Д. Рузвельт вважав девальвацію британського фунта у 1931 р. навмисною дією, щоб здешевити стерлінги та отримати більш потужний ринок для британських імпортерів. Саме за пропозицією президента була проведена подібна девальвація долара, яка покликана була знищити цю перевагу англійців [1, с. 91].

В Федеративній Республіці Нігерія існує два типи бюджетів, один з яких утворює «Рахунок Федерації», куди зараховуються усі прибутки, зібрані Урядом Федерації, окрім прибутків з податків на особисті прибутки персоналу збройних сил Федерації, нігерійської поліції, міністерств та урядових департаментів, що відповідають за іноземні справи тощо. Президент же, згідно ч. 2 статті 162 Конституції, повинен запропонувати Національним Зборам проект витрат з «Рахунку Федерації» [30].

Щодо інших напрямків, то, наприклад, Республіці Корея існує такий дорадчий орган як Консультативна рада з питань національної економіки (ст. 93 Конституції), що відає сферою соціально-економічного розвитку [9, с. 1001–1002]. Проте реальні кроки в економічному реформуванні країни здійснює уряд. Як слушно зазначав у 1990 р. тодішній Президент Республіки Корея Ро Де У: «Економічне зростання Республіки Корея за останні 20 років загалом складало 8,5 відсотки на рік. Багато у чому це було досягнуто поєднанням двох чинників, що взаємно доповнювали одне одного та діяли в умовах ринкової економіки – творчих пошуків ділового світу та ефективної політики уряду» [31]. Цим урядом, на цілком слушну думку В. Шаповала, є Державна Рада [32,

с. 121]. Головою ж Державної Ради, згідно ч. 3 ст. 88 Конституції, є президент [9, с. 1000].

Іншою сферою докладання зусиль, яку може здійснити президент, є культура та освіта. Зокрема, Президент Словацької Республіки, згідно п. h ст. 102 Конституції, має право призначати та звільняти ректорів вищих навчальних закладів, а також призначати професорів вищих навчальних закладів [13, с. 138].

Досить істотними є президентські прерогативи у сфері керівництва обороною. Вище вже характеризувався статус президента як головнокомандувача збройними силами. Проте в деяких країнах існують спеціалізовані органи (Державні комітети оборони, Ради Безпеки тощо), що відповідають за оборону країни і істотна роль у їхньому формуванні та функціонуванні належить саме главі держави.

В Республіці Корея керівництво обороною здійснює Президент як головнокомандувач збройних сил. Проте у нього є дорадчий орган – Рада національної безпеки, яка, згідно ч. 1 ст. 91 Конституції надає поради Президенту з питань військової політики. Очолює ж саму Раду, згідно ч. 2 означеної статті сам глава держави [9, с. 1001].

В Республіці Мадагаскар Президент також є Верховним Головнокомандувачем, але, згідно ч. 1 статті 55 Конституції він ще очолює роботу колегіальної структури – Верховної Ради Національної Оборони, яка має право, згідно ч. 2 означеної статті надавати главі держави поради щодо використання збройних сил за кордоном [11].

Другим напрямком управління сферою оборони є кадрові повноваження глави держави. Зокрема, в Федеративній Республіці Нігерія державним органом, призначеним здійснювати керівництво у сфері оборони є Національна Рада оборони. Відповідно ж до ч. 2 ст. 154 Конституції голова та члени цієї Ради призначаються Президентом на власний розсуд [30].

Третім варіантом управління сферою оборони є установчі повноваження глави держави. Так, п. 10 статті 119 Конституції Ємену надає Президенту право встановлювати військові звання [10, с. 303].

Що ж стосується керівництва зовнішніми справами держави, то, перш за все воно пов'язане з дипломатичними та кадровими повноваженнями глави держави. Зокрема, Президент Республіки Ємен, згідно ст. 119 Конституції представляє Республіку зовні (п. 1) [10, с. 302], своїми декретами затверджує Договори та Угоди, ухвалені Палатою Представників (п. 12) або Кабінетом (п. 13), встановлює дипломатичні відносини з іншими країнами та призначає туди послів (п. 14), а також акредитує дипломатичні представництва інших держав та міжнародних організацій у Ємені

(п. 15) [10, с. 303]. Президент же Республіки Камерун, згідно п. 4 ст. 8 Конституції, акредитує надзвичайних та повноважних послів і посланців за кордон. Щодо іноземних надзвичайних та повноважних послів і посланців, то вони акредитуються при ньому [12].

Третю групу основних функцій, з точки зору К. Бельського утворює функція забезпечення прав та свобод громадян [8, с. 18].

На сьогодні ця функція реалізується у трьох варіантах.

Перший варіант закріплює президента як гаранта конституції, яка закріплює основні права та свободи громадян. Так, ст. 10 Конституції Ісламської Республіки Мавританії гарантує своїм громадянам громадянські права та свободи (свободу пересування, свободу слова, свободу зібрань тощо). Згідно ж ч. 1 ст. 24 Конституції, Президент є гарантом Конституції [33].

Другий варіант передбачає закріплення означеної функції шляхом президентської присяги. Так, в Конституції Словацької Республіки (ч. 1 ст. 104) закріплюється наступне: «Свої обов'язки буду виконувати в інтересах громадян» [13, с. 140].

Проте варіантом, що найбільше використовується є третій: коли в конституціях закріплюються конкретні права президентів, спрямованих на охорону та захист прав і свобод громадян. Перш за все такими президентськими прерогативами є право помилування, амністії чи пом'якшення покарання. Зокрема, такі права закріплені конституціями Камеруну (п. 7 ст. 8) [12], Республіки Корея (ст. 79) [9, с. 998], Мадагаскару (п. 6 ст. 56) [11], Нігерії (ст. 175) [30], Словаччини (п. j ст. 102) [13, с. 138] та Чехії (п. g ст. 62 та п. j ст. 63) [13, с. 510].

Іншим напрямком такого варіанту є право президента оголошувати референдум, на якому народ країни висловлює свою думку щодо загальнонаціональних чи місцевих питань. Зокрема таке право передбачається Конституціями Ємену (п. 3 ст. 119) [10, с. 302], Республіки Корея (ст. 72) [9, с. 997] та Словаччини (п. n ст. 102) [13, с. 138].

Другий рівень функцій глави держави як носія виконавчої влади має допоміжний характер і полягає у його правотворчій та оперативно-виконавчій діяльності.

Що стосується правотворчості, то здебільшого вона полягає у виданні главою держави власних нормативно-правових актів: указів, декретів, ордонансів тощо.

Так, президенти Ємену (ст. 120) [10, с. 303] та Республіки Корея (ст. 75) [9, с. 997], згідно конституцій своїх країн, мають право видавати власні нормативно-правові акти.

Щодо оперативне-виконавчої діяльності, то, наприклад, в Республіці Камерун Президент, згідно п. 9 ст. 8 Конституції, може надавати адміністративні послуги [12]. В Мадагаскарі ж Президент, згідно п. 5 ст. 56 Конституції, надсилає запити до адміністративних органів [11].

Висновки. Отже, інститут глави держави носить міжгалузевий характер, адже є притаманний

як праву конституційному (конституційно-правовий інститут глави держави), так і адміністративному (адміністративно-правовий інститут глави держави).

При цьому, як адміністративно-правовий інститут, глава держави, так чи інакше, реалізує поточні повноваження в сфері виконавчої влади.

Використана література :

1. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві : монографія / Володимир Вікторович Сухонос. – С. : УАБС НБУ, 2011. – 339 с.
2. Конституції зарубіжних країн : навч. посібник / В. О. Сєрьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін. ; ред. В. О. Сєрьогін. – Х. : ФІНН, 2009. – 664 с.
3. Конституционное право России : Сборник конституционно-правовых актов : в 2 т. / отв. ред. О. Е. Кутафин ; сост. Н. А. Михалева. – М. : Юристъ, 1998–1999. – Т. 1: Основы конституционного строя Российской Федерации. Конституционный статус человека и гражданина в Российской Федерации. Федеративное устройство России. – 1998. – 816 с.
4. Мексиканские Соединённые Штаты : Конституция и законодательные акты / сост., ред., и авт. вступ. ст. О. А. Жидков. – М. : Прогресс, 1986. – 484 с.
5. Лок Джон. Два трактата про врядування / Джон Лок ; пер. з англ. О. Терех, Р. Димирець. – К. : Основи, 2001. – 265 с.
6. Монтескье Ш. Л. О духе законов / Ш. Л. Монтескье // Монтескье Ш. Л. Избранные произведения / пер. с франц. ; ред. М. П. Баскин. – М. : Ин-т философии АН СССР, 1955. – С. 159–730.
7. Зиновьев А. А. На пути к сверхобществу / Зиновьев А. А. – М. : Центрполиграф, 2000. – 638 с.
8. Бельский К. С. О функциях исполнительной власти / К. С. Бельский // Государство и право. – 1997. – № 3. – С. 14–21.
9. Конституции государств Азии : в 3 т. / ред. Т. Я. Хабриева. – М. : НОРМА, 2010. – 2010. – Т. 3: Дальний Восток. – 2010. – 1040 с.
10. Конституции государств Азии : в 3 т. / [ред. Т. Я. Хабриева]. – М. : НОРМА, 2010. – Т. 1: Западная Азия. – 2010. – 544 с.
11. Madagascar – Constitution (Adopted on: 19 Aug 1992) (ICL Document Status: 19 Aug 1992) [Electronic resource]. – Access mode : http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ma00000_.html
12. Constitution of the Republic of Cameroon. Adopted on 18 January 1996, amendment to the Constitution of 2 June 1972 [Electronic resource]. – Access mode : [http://www.chr.up.ac.za/hr_docs/constitutions/docs/CameroonC\(rev\).doc](http://www.chr.up.ac.za/hr_docs/constitutions/docs/CameroonC(rev).doc)
13. Конституции государств Европы : в 3 т. / [ред. Л. А. Окуньков]. – М. : НОРМА, 2001. – Т. 3 : Россия–Югославия. – 2001. – 792 с.
14. Конституции государств Азии : в 3 т. / ред. Т. Я. Хабриева. – М. : НОРМА, 2010. – Т. 2: Средняя Азия и Индостан. – 2010. – 1024 с.
15. The 1959 Constitution [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.gov.bn/government/contitut.htm>.
16. Рыжов К. В. Все монархи мира. Мусульманский Восток. XV–XX вв. / К. В. Рыжов. – М. : Вече, 2004. – 544 с. – (Все монархи мира).
17. Das neue Grundgesetz des Vatikanstaates [Elektronische Ressource]. – Zugriffart : http://www.vatican.va/vatican_city_state/legislation/documents/scv_doc_20001126_legge-fondamentale-scv_ge.html.
18. Конституции государств Европы : в 3 т. / [ред. Л. А. Окуньков]. – М. : НОРМА, 2001–2001. – Т. 2: Исландия–Португалия. – 2001. – 840 с.
19. Constitution of Tonga [Electronic resource]. – Access mode : http://www.paclii.org/to/legis/consol_act/cot238/.

20. Конституции государств Европы : в 3 т. / ред. Л. А. Окуньков. – М. : НОРМА, 2001. – Т. 1 : Австрия–Ирландия. – 2001. – 824 с.
21. Конституции зарубежных стран : сб. конституций / сост. В. Н. Дубровин. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 447 с.
22. Constitution of the Independent State of Papua New Guinea [Electronic resource]. – Access mode : http://www.paclii.org/pg/legis/consol_act/cotisopng534/.
23. The constitution of the Commonwealth of the Bahamas [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.constitution.org/cons/bahamas.htm>.
24. Belize constitution [21st September, 1981] [Electronic resource]. – Access mode : <http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Belize/belize81.html>.
25. Constitution of Saint Lucia [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.constitution.org/cons/stlucia.htm>.
26. The Constitution of Jamaica [Electronic resource]. – Access mode : <http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Jamaica/jam62.html>.
27. The constitution of Saint Christopher and Nevis [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.constitution.org/cons/stkitts-.htm>.
28. The constitution of Saint Vincent and the Grenadines [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.constitution.org/cons/stvincen.htm>.
29. Конституція України : за станом на 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
30. Constitution of the Federal Republic of Nigeria 1999 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.nigeria-law.org/ConstitutionOfTheFederalRepublicOfNigeria.htm>.
31. Ро Дэ У. Азия открыта ветрам перемен : [интервью с президентом Южной Кореи Ро Дэ У] / беседовал Владимир Дунаев // Литературная газета. – 1990. – 18 июля. – С. 14.
32. Шаповал В. М. Державний лад країн світу / В. М. Шаповал– К. : Український Центр Правничих Студій, 1999. – 320 с.
33. Mauritania – Constitution (Adopted on: 12 July 1991) (ICL Document Status : 12 July 1991) [Electronic resource]. – Access mode : http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/mr00000_.html